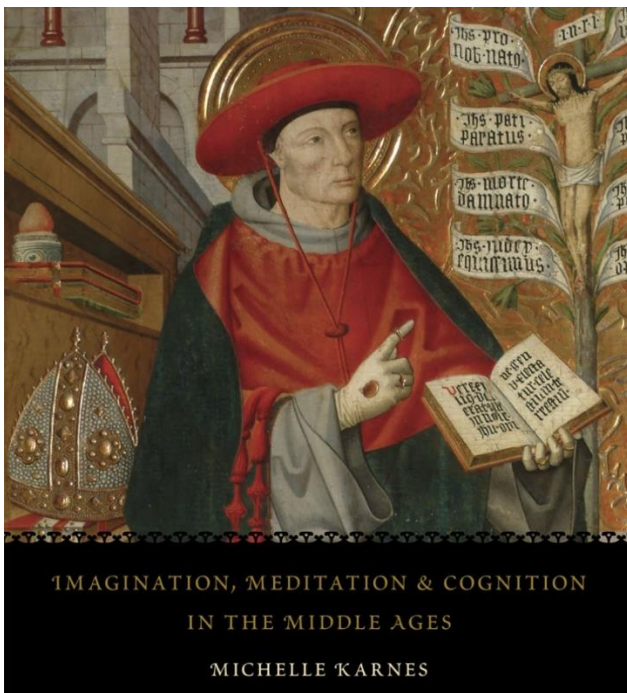

Kuvat maan ja taivaan välillä – kuvittelu keskiajan filosofiassa ja meditaatioissa

Heikki Kråkström
Turun yliopisto

Karnes, Michelle 2017 (2011). *Imagination, Meditation, & Cognition in the Middle Ages*. The University of Chicago Press, Chicago, 268 s.

Keskiajan kirjallisuuden ja filosofian tutkija Michelle Karnesin teos *Imagination, Meditation, & Cognition in the Middle Ages* käsittelee keskiaikaista kuvittelua. Kuvittelua lähestytään meditaatioiden ja kognitiota käsittelevien filosofisten teorioiden näkökulmista. Karnes osoittaa, miten kuvittelulla oli tärkeä rooli niin oppineiden kuin maallikoidenkin ajattelussa. Erityisenä tarkastelun kohteena on fransiskaaniteologi Bonaventuran (1221–1274) teorian kuvittelun roolista mielentoiminnoissa sekä hänen kehittämissään meditaatioissa. Karnes esittää, kuinka Bonaventuran meditaatiot, jotka olivat suunnattuja myös maallikoille, yhdistyivät hänen mielentointoihin, joissa kuvittelulle oli annettu tärkeä asema välittäjänä maallisen ja taivaallisen välillä.

Karnes osoittaa teoksen ensimmäisessä luvussa keskiajan kuvittelun vahvan nojautumisen Aristoteleen filosofiaan. Aristoteles antoi kuvittelulle paljon kognitiivista arvoa ja totesi, että: ”sielu ei koskaan ajattele ilman kuvaa.” Ajattelun koettiin siis perustuvan kuviin. Yksinkertaisimmillaan kuvien avulla ajattelu tarkoitti sitä, että kuvittelu muodosti mielensisäisen kuvan aistien välittämästä tiedosta. Eli esimerkiksi kun silmät näkivät puun, kuvittelu muodosti siitä

silmien välittämän tiedon perusteella kuvitellun, varsinaista puuta muistuttavan kuvan. Kuvittelussa muodossa kuva oli älyn aistittavissa ja käsiteltävissä ja näin kuvasta voitiin saada tietoa ja ymmärrystä. Kuvittelemalla luodut kuvat eivät kuitenkaan aina olleet luotettavia, sillä aistitietoa saatettiin tulkita väärin. Kuvittelun tulikin aina olla järjen hallinnassa, jotta siihen saattoi luottaa.

Keskeistä Aristoteleen tietoteoriassa oli se, että aistittavista objekteista voitiin saada älyllistä ja universaalia tietoa. Toisin kuin Platon, Aristoteles ajatteli, että asioiden universaalit ominaisuudet liittyvät kiinteästi yksittäisiin objekteihin. Eli esimerkiksi yksittäisistä, partikulaarisista ihmisistä voidaan päätellä kaikkien ihmisten jakama universaali ihmisyyden ominaisuus. Platon puolestaan ajatteli, että universaalit ovat kokonaan omassa ulottuvuudessaan ja ne eivät ole riippuvaisia partikulaarisista tai ihmismielen tekemistä havainnoista. Kuvittelun kannalta olennaista Aristoteleen tietoteoriassa oli se, että objektien universaalit piirteet pystyttiin havaitsemaan älyn avulla vasta kun aistitiedosta oli muodostettu kuviteltu kuva. Kuvittelun luomat kuvat olivat siis Aristoteleelle kaiken ajattelun peruskivi sekä väylä tietämiseen ja ymmärtämiseen.

Ensimmäisen luvun lopussa käydään läpi, miten Aristoteleen ajatukset välittyivät keskiajan kristittyyn maailmaan muslimien käännösten ja kommentaarien avulla. Näiden töiden perusteella 1200-luvulla eläneet Albert Suuri ja Tuomas Akvinolainen antoivat kuvittelulle tärkeän roolin osana mielentoimintoja, mikä puolestaan vaikutti vahvasti skolastiseen käsitykseen kuvittelusta.

Teoksen tärkeässä toisessa luvussa keskitytään Bonaventuran ajatuksiin kuvittelusta. Bonaventura pyrki yhdistämään kirkkoisä Augustinuksen tietoteorian Aristoteleen ajatuksiin kuvittelusta. Augustinukselle tiedonmuodostaminen oli henkinen prosessi, jossa Kristus oli välittäjä maallisen tiedon ja henkisen viisauden välillä. Kristus oli kuva, jossa yhdistyivät sekä maallinen että taivaallinen ja joka auttoi sielua ymmärtämään asioita sekä muokkaamaan ihmisen mielestä enemmän Jumalan mielen kaltaisen. Suurempi ymmärrys oli siis samalla reitti henkiseen kasvuun.

Bonaventuran teoriassa koko kognitio valjastettiin mystisen kokemuksen saavuttamiseen, Jumalan kohtaamiseen. Älyn todellinen kohde oli Bonaventuralle aina Jumala, joka saavutettiin portaattain ymmärryksen kasvaessa. Ymmärrystä asioista saatiin meditatiivisen prosessin avulla, jossa Kristus valaisi kuvittelun luomat kuvat ja näytti ne oikeassa valossa. Ymmärtämistä oli, kun ratkaisi tarkasteltavan asian suhteen Jumalaan. Augustinuksen tapaan Bonaventuralle Kristus oli tärkeä välittäjä, Jumalan täydellinen kuva, jossa yhdistyivät sekä lihallinen että älyllinen. Karnes kuvailee, miten Bonaventuran mielensisäisiin kuviin perustuva älyllinen prosessi vei kohti suurempaa ymmärrystä ja lopulta mystiseen kokemukseen jumaluudesta. Itse mystinen yhdistyminen Jumalan kanssa ei ollut kuvittelun tai älyn käsitettävissä vaan kokemus oli kirjaimellisesti kuvaamaton.

Erityisen mielenkiintoisessa kolmannessa luvussa kuvaillaan Bonaventuran meditaatioita. Meditaatioiden taustalla vaikutti Bonaventuran laajemmat teoriat mielestä ja kuvittelusta, mutta toisin kuin teoreettiset tekstit, meditaatiot oli suunnattu muillekin kuin vain oppineille. Tavoite meditaatioissa oli sama kuin ymmärtämisessä, eli ykseyden kokeminen jumalallisen kanssa. Tähän päästiin kuvittelemalla evankeliumin eri kohtauksia ja osallistumalla Kristuksen elämään. Erityistä Bonaventuran harjoituksissa oli niiden intiimiys. Mietiskelijä otti osaa kohtauk-

siin keskustelemalla ja myös esimerkiksi koskemalla. Äärimmillään tämä näky ristiinnaulitsemisen kuvittelemisessa, jossa meditoijan tuli sulautua yhteen Kristuksen kanssa ja kuolla tämän kanssa yhdessä ristillä, kohota taivaaseen ja syntyä uudelleen. Kristus oli siis meditaatioissa hyvin konkreettisesti välittäjä maallisen ja taivaallisen välillä.

Kuvittelu oli ainoa tapa keskiaikaiselle meditoijalle elää Kristuksen kanssa ja ymmärtää hänen opetuksensa. Kristuksen elämää kronologisesti läpikäymällä harjoittaja oppi ja kasvoi yhdessä Jeesuksen kanssa. Yksityiskohtaiset ja tunteelliset kuvat sekä kohtaukset auttoivat meditoijaa keskittymään ja muistamaan oppimansa. Bonaventuran meditointi oli järjestelmällinen tekniikka, jolla oli selkeä tavoite sekä tarkkoja keinoja, joilla mietiskelyssä onnistuttiin mahdollisimman hyvin.

Bonaventuralla oli tärkeä vaikutus myöhempiin meditaatioihin, joita käsitellään teoksen loppupuolella. Karnesin mukaan Bonaventura loi osaltaan pohjaa sille, miten kuvittelua alettiin ymmärtää järjestelmällisenä, harjoitettavana sekä myös luovana taitona. Myöhemmissä meditoinneissa harjoittajaa kehoitetaan luomaan omia kohtauksiaan ja tekemään omia yksityiskoh-
tia sekä valintoja. Luomalla omaa sisältöä evankeliumin kohtauksiin mietiskelijä pystyi paremmin eläytymään ja uppoutumaan kuvitteluun. Suurempi immersio johti helpommin korkeampaan tilaan kohti Jumalaa.

Teoksen toiseksi viimeinen luku käsittelee vielä kuvittelun muutosta tullessa keskiajan lopulle. Myöhäiskeskiajalla kuvittelun epäluotettavuutta korostetaan ja sen merkitys filosofisessa mielessä vähenee samalla kun kuvittelua leimataan enemmän maallikoiden tekniikaksi. Kuvittelu ei enää toimi siltana Jumalaan ja Jumalan rooli tiedonmuodostuksessa ja ymmärtämisen prosessi vähenee ylipäätään. Lisäksi kuvittelua jaetaan tarkemmin alempaan ja korkeampaan muotoon, josta jälkimmäinen on vain harvojen oppineiden saavutettavissa. Lopulta myöhäiskeskiajan varautuneisuus kuvittelua kohtaan vaihtuu renessanssissa uuteen innostukseen.

Karnes onnistuu teoksessa pääosin esittämään hankalatkin kuvittelua koskevat keskiaikaiset filosofiset käsitteet ja konseptit ymmärrettävästi. Tosin välillä teksti hyppii tarpeettomasti aiheesta toiseen ja takaisin, jolloin asian seuraaminen on hankalaa. Kirjan loppupuolelta löytyvä luku, joka käsittelee William Langlandin runoa *Piers Plowman*, tuntuu hieman muusta kokonaisuudesta irrallisena. Lisäksi erityisesti kuvittelua koskevia filosofisia teorioita olisi voinut selvittää enemmän esimerkeillä tai kuvilla, jolloin kokonaisuuden hahmottaminen olisi ollut helpompaa. Lievästä sekavuudesta huolimatta pääajatuksot kuitenkin välittyvät tekstistä hyvin ja yksityiskohdatkin avautuvat tarkalla lukemisella. Keskiajan kuvittelu kuten myös sen käsitteistö oli monimuotoista ja tämä toki tuo oman vaativuuden aiheen käsittelyyn.

Teos tuo menestyksekkäästi esiin mielenkiintoisia näkemyksiä keskiaikaisesta kuvittelusta ja erityisesti se osoittaa, että monet kuvittelun piirteet, kuten luovuus, tärkeys tiedonmuodostuksessa sekä tekniikoiden järjestelmällisyys eivät olleet vain renessanssin keksintöä vaan niillä oli juuret jo keskiajan skolastiikassa ja meditaatioissa. Lisäksi Karnes onnistuu luomaan elävän ja yksityiskohtaisen kuvan keskiaikaisista evankeliumimeditaatioista ja niiden erilaisista muodoista. Bonaventuran meditaatioita käsittelevä luku on ehdottomasti kirjan kiinnostavin osa. Kirja tuo myös kiinnostavasti esiin sen, miten meditaatiot antoivat harjoittajalle vapauden keksiä uutta ja omaa.

Kaiken kaikkiaan kirjasta välittyy värikäs kuva keskiajan kuvittelun monista eri muodoista. Karnes osoittaa teoksessa vakuuttavasti, miten kuvittelulla oli tärkeä rooli sekä skolastisessa

filosofiassa että maallikoille suunnatuissa meditaatioissa. Keskiajan kuvittelussa yhdistyi niin hengellinen kuin filosofinen, se oli avain tietoon ja reitti Jumalan luo.